

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРИНЦИПИ ПОБУДОВИ СИСТЕМИ РЕГІОНАЛЬНОГО РАХІВНИЦТВА

Найважливішим джерелом інформації для прийняття управлінських рішень повинна стати регіональна макростатистика. Система регіональних рахунків є органічною частиною системи національних рахунків (СНР). В нормативних документах відмічається, що основне завдання регіональної економічної політики – забезпечити “... динамічний збалансований розвиток країни в цілому, наблизити рівень життя до європейських стандартів та створити умови для посилення економічної активності в усіх регіонах країни, що сприятиме поступовому пом’якшенню міжрегіональних диспропорцій, зменшенню ризиків утворення депресивних територій” [1, с. 1].

З методологічного погляду, регіональна система рахунків – це інформаційна система найважливіших макроекономічних показників, що забезпечує одержання комплексної інформації про економічну діяльність регіону. Кожна регіональна система може бути використана для конкретизації стану національної економіки в цілому.

В теперішній час відсутні дослідження методологічних аспектів побудови системи регіонального рахівництва. З огляду на специфіку інформаційної бази, в практичній діяльності органів статистики для розрахунку ВВП застосовується змішаний метод, що являє собою комбінацію методів “згори увниз” і “знизу угору”. Перший метод передбачає використання вихідної інформації величини показника на національному рівні та його подальший розподіл за регіонами. Цей метод має свої переваги та недоліки. Забезпечення узгодження регіональних і національних даних є перевагою цього методу. Недолік розрахунків полягає в тому, що прив’язка до регіонів здійснюється на основі не прямих, а умовних даних. Відповідно до другого методу (“знизу угору”), в якості вихідної інформації використовуються безпосередні джерела інформації на регіональному рівні, що водночас є перевагою цього методу. Недолік полягає в тому, що при узгодженні національних і регіональних даних необхідні додаткові розрахунки.

Загальним показником результатів економічного виробництва в СНР є валовий випуск – сумарна вартість товарів і послуг, вироблених інституціональними одиницями – резидентами економіки у звітному періоді [2]. Валовий випуск визначається в цілому по економіці на регіональному рівні, а також за підприємствами всіх форм власності, включаючи індивідуальні приватні підприємства.

Для вивчення процесів економічного відтворення виділяють сектори, які представляють собою сукупність інституціональних одиниць, з подібними цілями та однорідними з погляду виконуваних функцій і джерел фінансування, що зумовлює схожість їхньої економічної поведінки. У складі економіки регіону виділяють такі сектори:

- нефінансові корпорації: нефінансові підприємства різних форм власності, що виробляють товари та нефінансові послуги;
- фінансові корпорації: комерційні кредитні установи та страхові установи, що виконують фінансові операції на комерційній основі й операції страхування;
- загальнодержавне управління: державні установи в галузі управління, фінансів, регулювання економіки, оборони, державні небюджетні фонди;
- некомерційні організації, що обслуговують домашні господарства: громадські організації в галузі освіти, культури, охорони здоров’я, а також політичні партії, профспілкові організації;
- домашні господарства: фізична особа або група фізичних осіб, які є резидентами та які живуть разом або мають спільний бюджет; некорпоративні підприємства (особисті підсобні господарства, індивідуальна діяльність без утворення юридичної особи) [2].

Слід зазначити, що валовий випуск містить повторний рахунок вартості товарів і послуг, які були витрачені в процесі виробництва інших товарів і послуг. Цю частину валового випуску називають проміжним споживанням. Воно містить такі елементи: матеріальні витрати, оплату нематеріальних послуг. Таким чином, валовий випуск характеризує загальний сукупний обсяг виробництва товарів і послуг, у складі якого окремі елементи можуть бути враховані багаторазово. У зв’язку з цим, зазначений показник не може бути використаний як оціночний. Таким показником виступає валовий регіональний продукт (ВРП). Складність побудови інтегрального показника визначає необхідність його поетапного розрахунку. Пропонується така послідовність визначення складових валового регіонального продукту (рис. 1).

Рис. 1. Етапи розрахунку ВРП

На першому етапі розрахунку ВРП необхідно визначити вартість товарів і послуг, які є результатом виробничої діяльності господарюючих суб'єктів у звітному періоді.

На другому етапі визначається проміжне споживання як підсумок матеріальних витрат за винятком вартості зворотних відрахувань, що мають характер податкових платежів, та обсягу нематеріальних послуг за видами економічної діяльності.

На третьому етапі розраховується валова додана вартість (ВДВ) кожного виду економічної діяльності як різниця між випуском і проміжним споживанням і визначається загальний підсумок за цим показником.

На четвертому етапі здійснюється коригування підсумку валової доданої вартості на величину непрямо вимірюваного обсягу послуг фінансових посередників, що не розподіляється між користувачами, а враховується як проміжне споживання умовної одиниці.

На п'ятому етапі обчислюються податки та субсидії на продукти, які не розподіляються за видами економічної діяльності, а враховуються за економікою в цілому.

На шостому етапі розраховується ВРП як підсумок валової доданої вартості всіх видів економічної діяльності, скоригований на величину непрямо вимірюваних послуг фінансового посередництва і податків за винятком субсидій на продукти.

На сьомому етапі здійснюється переоцінка випуску, проміжного споживання та валової доданої вартості у порівняних цінах.

Джерелом інформації для розрахунків у розрізі секторів економіки є дані як статистичних спостережень, так і адміністративні (табл. 1). Інструментарій, що використовується, дозволяє обчислити головний макроекономічний показник регіону – ВРП – виробничим методом, пріоритетність якого зумовлена наявністю необхідної інформації. ВРП одержують як суму валової доданої вартості в основних цінах усіх галузей регіону (як тих, що виробляють товари, так і галузей, що надають неринкові та ринкові послуги) і величини чистих податків на продукти.

Пропонується наступне теоретичне обґрунтування підходів до методики визначення цього показника в регіоні. За економічним змістом ВРП є дуже близьким до валового внутрішнього продукту. Методологічні розходження розрахунків ВРП і ВВП пов'язані з наявністю у ВВП елементів, які повністю або частково не можуть бути визначені на регіональному рівні.

Частина ВВП не може бути віднесена до будь-якого регіону у зв'язку з тим, що вона являє собою вартість послуг, що надаються суспільству в цілому (міжнародні відносини, державне управління, оборона).

Таблиця 1
Джерела інформації для розрахунку ВРП

Сектор	Розрізи даних	Найменування форм звітності
Нефінансові корпорації	Статистичні дані про основні показники діяльності підприємств	ф. №1-підприємництво “Звіт про основні показники діяльності підприємства”
Фінансові корпорації	Дані про доходи та збитки Національного банку. Дані про фінансову діяльність страхових компаній. Дані про діяльність біржі	ф. № 1 ст “Звіт про фінансову діяльність страхової організації” ф. 1-ДТ “Звіт про фінансову діяльність довірчого товариства” ф. 1-біржа “Звіт про діяльність біржі”
Загальне державне управління	Дані про виконання Державного бюджету України та бюджетів регіонів	Звіт про виконання бюджетів
Некомерційні організації, що обслуговують домашнє господарства	Дані про діяльність громадських організацій. Дані про стан і використання житлового фонду. Дані про видатки на утримання об’єктів соціально-культурного призначення	ф. №1-громадська організація “Звіт про діяльність громадської організації” ф. №1-житлофонд “Звіт про житловий фонд” ф. №5 Примітки до річної фінансової звітності
Домашні господарства	Дані вибіркового обстеження умов життя домогосподарств. Дані Державної податкової адміністрації про доходи та витрати фізичних осіб – СПД. Дані натурально-вартісних балансів сільськогосподарської продукції	

Також певна специфіка притаманна і банківській діяльності. Банк реєструється як юридична особа на території певного регіону. При цьому банком виконуються функції фінансового посередника також на території інших регіонів. Тому виникла необхідність вирішення питань щодо прив’язки вартості фінансових послуг до конкретної території.

Виникають проблеми і з регіональним обліком зовнішньої торгівлі. З 1996 року в Україні статистика експорту та імпорту товарів спирається на дані митниць. Основа митної статистики – вантажна декларація, що заповнюється учасниками зовнішньоекономічної діяльності при переміщенні вантажу через кордон. А експортер (або імпортер) товару має право оформити митні документи в будь-якому пункті, незалежно від місця виробництва (при експорті). У зв’язку з цим виникає ще одне розходження між ВРП і ВВП.

Є також труднощі, пов’язані з регіональним обліком чистих податків на продукти. Зумовлена ця проблема недостатністю інформації про бюджет. Так, для розрахунку величини чистих податків за регіонами необхідно мати інформацію про регіональний розподіл субсидій на продукти, що виплачуються державним бюджетом. Такі дані відсутні, тому що субсидії можуть розподілятися не в регіони, а в міністерства й відомства, і потім потрапляти на конкретні підприємства.

Таким чином, для того, щоб перейти від величини ВРП до показника ВВП, необхідно виконати спеціальні розрахунки, пов’язані з обліком елементів, які визначаються на державному рівні в цілому по економіці держави (рис. 2) [2].

Обґрунтована розбіжність між ВВП і сумою ВРП за регіонами у теперішній час становить більше ніж 10%. Ця розбіжність зменшується з розширенням інформаційної бази розрахунків показників СНР на регіональному рівні. Величину валового регіонального продукту, розрахованого в поточних цінах за досліджуваний період, називають номінальним ВРП.

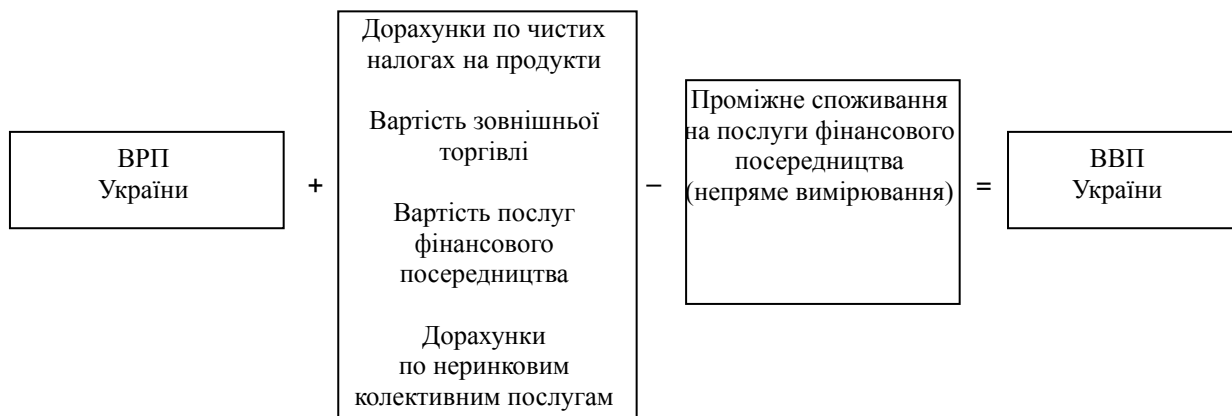

Рис. 2. Взаємозв'язок ВВП і ВРП

Розглянемо структуру виробленого кінцевого продукту регіону, використовуючи дані по АР Крим за 2005–2006 рр. (табл. 2) [3].

Таблиця 2

Виробництво валового регіонального продукту в АР Крим, млн. грн.

Роки Показники	2005 р.	2006 р.
Валова додана вартість	11937	14853
Оплата послуг фінансових посередників	-222	-397
Валова додана вартість в основних цінах	11715	14456
Чисті податки на продукти	1133	1588
Валовий регіональний продукт	12848	16044
Валовий регіональний продукт у розрахунку на одну особу, грн.	6460	8101
ВРП у порівнянних цінах, у відсотках до попереднього року, всього	104,0	106,7
У розрахунку на одну особу	104,6	107,2

Показники свідчать про те, що намічається тенденція до зростання величини валового регіонального продукту на одну особу.

Відповідно до Програми розвитку СНР на період до 2010 р., затвердженої Постановою Кабінету Міністрів України від 07.04.2003 р. №475, передбачається поетапне впровадження елементів СНР на регіональному рівні. На першому етапі започатковуються розрахунки валового регіонального продукту виробничим методом. У зв'язку з цим розглянемо рахунок виробництва, який займає особливе місце як у системі національних рахунків, так і в системі регіональних рахунків. Цей рахунок відображає операції, які належать безпосередньо до процесу виробництва, він є першим у рядку поточних рахунків, і методологія його побудови значною мірою визначає методологію побудови всіх наступних рахунків.

У ресурсній частині рахунку в розрізі галузей відображається валовий випуск, що включає вартість усіх вироблених товарів, а також ринкових і неринкових послуг в основних цінах. Розділ “використання” містить вартість матеріальних витрат і нематеріальних послуг, які споживалися для виробництва товарів і послуг. Балансуючою статтею рахунку виробництва за видами діяльності регіону є валова додана вартість (ВДВ), що обчислюється як різниця між валовим випуском і проміжним споживанням. Валовий випуск оцінюється в основних цінах, відповідно ВДВ буде обчислена в тих самих цінах. При зведенні даних за регіоном у цілому сума ВДВ підлягає коригуванню на величину чистих податків на продукти. У результаті одержуємо регіональний макроекономічний показник – валовий регіональний продукт (табл. 3) [3].

Тобто $ВРП_{ринк.ціни} = ВВ_{осн.ціни} - ПС + ЧП_{(вкл. субсидії)}$

Валовий регіональний продукт є вимірником вартості, створеної в процесі виробництва, і характеризує кінцеві результати виробництва на рівні регіону. Виробничий метод розрахунку ВРП показує, як утворюється сукупна пропозиція товарів і послуг.

Таблиця 3

Рахунок виробництва по Автономній Республіці Крим за 2006 р.

Використання	Обсяг, млн. грн.	Ресурси	Обсяг, млн. грн.
Проміжне споживання (ПС)	17462	Випуск в основних цінах (ВВ)	31918
Валовий регіональний продукт (ВРП)	16044	Податки на продукти (ЧП) (включаючи субсидії на продукти)	1588
Усього	33506	Усього	33506

Цей метод розрахунку ВРП на регіональному рівні забезпечений вичерпною інформацією та призначений для аналізу структури виробництва в регіоні, вивчення ефективності галузей економіки (табл. 4) [4].

Таблиця 4

Показники рахунку виробництва за основними видами економічної діяльності в АР Крим

	2005 р.		2006 р.			
	ВДВ, млн.грн.	у % до підсумку	валовий випуск, млн. грн.	проміжне споживання, млн. грн.	ВДВ	
					млн. грн.	у % до підсумку
Виробництво товарів	4432	37,1	15541	10472	5069	34,1
у тому числі						
промисловість	2325	19,5	9054	6317	2737	18,4
сільське господарство	1371	11,5	3168	1869	1299	8,7
рибне господарство	66	0,5	293	224	69	0,5
будівництво	670	5,6	3026	2062	964	6,5
Виробництво фінансових і не фінансових послуг	7505	62,9	16377	6593	9784	65,9
Усього товарів і послуг	11937	100	31918	17065	14853	100
Оплата послуг фінансових посередників (ФП)	-222	x	x	x	-397	x
Чисті податки на продукти (ЧП)	1133	x	x	x	1588	x
Валовий регіональний продукт (ВРП)	12848	x	x	x	16044	x
Середньорічна чисельність населення, тис. чоловік	1989,0	x	x	x	1980,5	x

Рахунок виробництва дозволяє проаналізувати обсяг і структуру валового випуску, проміжного споживання та ВДВ за декількома напрямками. Розглянемо один із них на прикладі даних по АР Крим.

Аналіз внеску галузей у створення ВРП регіону характеризується їхніми частками у сумі валової доданої вартості. Найбільшу питому вагу в Автономній Республіці Крим мають галузі виробництва фінансових і нефінансових послуг. Це обумовлено особливістю структури економіки регіону й відображає специфіку республіки як курортно-рекреаційної території. В останні роки не спостерігається істотних змін у структурі виробництва й послуг в АР Крим.

З метою характеристики витратомісткості виробництва можна обчислити частку проміжного споживання у валовому випуску. Більш висока питома вага проміжного споживання спостерігається в галузях, що виробляють товари – 67,3%, порівняно з 40,2% у галузях, що надають послуги.

Зіставляючи валову додану вартість і проміжне споживання (тобто обчислюючи відносні величини координації), одержимо зведений витратний показник ефективності виробництва (K):

$$K_{ef} = \frac{ВДВ}{ПС}$$

Для галузей, що надають послуги, цей показник дорівнює 1,484, для галузей, що виробляють товари – 0,484. Для всіх видів діяльності коефіцієнт ефективності дорівнює 0,870. Це означає, що в середньому за регіоном на кожні 100 од. витрат було отримано 87 од. ВДВ, при цьому в галузях, що надають послуги – 148 од., а в галузях, що виробляють товари – 48 од.

Частка податків у загальній величині ВРП дозволяє оцінити відносну величину податкового тягара. Якщо в 2005 р. у ВРП АР Крим частина чистих податків на продукти становила 8,8%, то в 2006 р. – 9,9%, тобто податковий тягар збільшився на 1,1%. Система розрахункових аналітичних показників представлена в табл. 5.

Таблиця 5

Система розрахункових аналітичних показників

Найменування показника	Формула розрахунку	Числове значення	Економічна інтерпретація показника
Показник ефективності виробництва, грн. на 100 грн.	$\frac{ВДВ}{ПС}$	87	Зведений витратний показник ефективності виробництва
Питома вага діяльності, що надають послуги, %	$\frac{ВДВ(послуги)}{ВДВ} \cdot 100\%$	65,9	Характеристика структури економіки регіону
Питома вага проміжного споживання у валовому випуску, %	$\frac{ПС}{ВВ} \cdot 100\%$	53,5	Характеристика витратомісткості виробництва
Питома вага податків у загальній величині ВРП, %	$\frac{ЧП}{ВРП} \cdot 100\%$	9,9	Відносна величина податкового тягара
ВРП на особу, грн.	$\frac{ВРП}{P}$	8101	Величина додатково створеної вартості у розрахунку на одного жителя регіону

Оскільки ВРП призначений для характеристики результатів економічної діяльності регіону, для точного вимірювання його величини потрібно виконувати розрахунки на чистій основі, тобто за умови виключення з загальної величини ВРП споживання основного капіталу (ОК).

В зв'язку з цим варто відмітити, що наразі відсутня методика виконання таких розрахунків.

Методологічні підходи до визначення величини валового регіонального продукту на “чистій” основі базуються на таких положеннях:

- споживання основного капіталу – це вартість, на яку зменшується величина основного капіталу;
- основний капітал був задіяний у процесі виробництва протягом всього звітного періоду;
- відбувається моральний та фізичний знос основного капіталу;
- споживання капіталу повинне розраховуватися для всіх його видів;
- врахування параметрів, які відображають фактичні строки служби елементів структури основного капіталу;
- врахування величини оцінки за поточною відновлювальною вартістю;
- споживання основного капіталу необхідно визначити за секторами та видами економічної діяльності.

Основним джерелом інформації про споживання основного капіталу можуть бути дані ф. №11-ОЗ “Звіт про основні засоби”. У табл. 6 споживання основного капіталу представлено як сума зносу основних засобів і величини витрат на капітальний ремонт [4].

Таблиця 6

Розрахунок чистої ВДВ за видами економічної діяльності, млн. грн

	Споживання основного капіталу			Валова додана вартість			Чиста ВДВ		
	2005 р.	2006 р.	темп росту, %	2005 р.	2006 р.	темп росту, %	2005 р.	2006 р.	темп росту, %
Усього по економіці	2584	2819	109,1	11937	14853	124,4	9352	12034	128,7
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	285	193	67,7	1371	1299	94,7	1086	1106	101,8
Рибне господарство	3	5	166,7	66	69	104,5	63	64	101,6

Закінчення табл. 6

Видобувна промисловість	86	79	91,9	235	290	123,4	149	211	141,6
Обробна промисловість	308	362	117,5	1679	1966	117,1	1371	1604	117,0
Виробництво й розподіл електроенергії, газу та води	124	126	101,6	411	481	117,0	287	355	123,7
Будівництво	64	108	168,7	670	964	143,9	606	856	141,2
Оптова та роздрібна торгівля (включаючи торгівлю транспортними засобами й послуги з їх ремонту)	113	119	105,3	1489	2030	136,3	1376	1911	138,9
Готелі й ресторани	79	112	141,8	255	516	202,3	176	404	229,5
Транспорт і зв'язок	350	488	139,4	1447	1734	119,8	1097	1246	113,6
Фінансова діяльність	28	57	203,6	291	368	126,5	263	311	118,3
Операції з нерухомістю, здавання під найм та послуги юридичним особам	639	687	107,5	1007	1282	127,3	368	595	161,7
Державне управління	74	52	70,3	902	1154	127,9	828	1102	133,1
Освіта	123	97	78,9	786	988	125,7	663	891	134,4
Охорона здоров'я й соціальна допомога	233	265	113,7	1024	1300	126,9	791	1035	130,8
Колективні, громадські та особисті послуги, послуги домашньої прислуги й екстериторіальна діяльність	75	69	92,0	304	412	135,5	229	343	149,8

Таким чином, результати розрахунків “чистої” валової доданої вартості з урахуванням визначених методологічних підходів свідчать про необхідність їх виконання з метою отримання більш точних характеристик результатів діяльності економіки регіону.

Література

1. Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Методики визначення комплексної оцінки результатів соціально-економічного розвитку регіонів” від 04.02.2004 р. № 1113 // Офіційний вісник України. — 2004. — № 5. — Ст. 234.
2. Методичні рекомендації щодо розрахунку валового регіонального продукту виробничим методом. ДКС України // Методологічні положення зі статистики / [за ред. О.Г. Осауленка] ; Держкомстат України. — К. : ІВЦ Держкомстату України, 2006. — Вип. 2. — Т. 1. — С. 85—120.
3. Валовий регіональний продукт за 2001–2006 роки : [стат. зб.] / [за ред. І.М. Нікітіної]. — К. : Державний комітет статистики України, 2008. — 115 с.
4. Статистичний щорічник Автономної Республіки Крим за 2007 рік : [стат. зб.] / [за ред. В.І. Колеснік]. — Сімферополь : ГУ статистики в АР Крим, 2008. — 617 с.